

CZU: 821.135.1-1.09

[https://doi.org/10.59295/sum4\(184\)2024_14](https://doi.org/10.59295/sum4(184)2024_14)

ACVATIC ȘI ASTRALITATE ÎN POEZIA LUI MIHAI EMINESCU. FUZIUNEA ELEMENTELOR

Galina ANIȚOI,

Universitatea de Stat din Moldova

În articol este abordată tema acvaticului în poezia lui Mihai Eminescu, care se impune printr-o multitudine de semnificații. Sunt analizate diverse ipostaze ale apei: izvor, lac, râu, ocean, mare. Izvorul, element primordial al apelor, simbolizează începutul, permanența, timpul în perpetuă devenire. Imaginea lacului apare în poeziile cu tematică erotică. Râul care, de cele mai multe ori, are nume concrete – Nilul, Sena, Dunărea, Nistru, Tisa – semnifică suprapunerea timpului istoric cu cel natural. Oceanul este expresia tumultului sufletesc al omului, dar și a încremenirii, singurătății reci și a dezolării. Metafora mării este dominantă în lirica poetului român. Aceasta cumulează cele mai multe semnificații. Un aspect important în opera poetică a lui Eminescu îl constituie și răsfrângerile acvaticului, care sugerează misterioasa unitate a apelor și corpurilor cerești. Astele reprezintă ideea de plenitudine, de infinit, iar unele ape sunt expresia consumării existenței umane.

Cuvinte-cheie: Eminescu, acvatic, astralitate, izvor, lac, râu, ocean, mare, poezie.

AQUATIC AND ASTRALITY IN THE POETRY OF MIHAI EMINESCU. FUSION OF ELEMENTS

The article deals with the aquatic theme in Mihai Eminescu's poetry, which imposes itself through a multitude of meanings. Various situations of water are analyzed: water spring, lake, river, ocean, sea. The water spring, primordial element of waters, symbolizes the beginning, permanence, time in perpetual becoming. The image of the lake appears in poems with an erotic theme. The river which, most of the time, has concrete names – the Nile, the Seine, the Danube, the Dniester, the Tisza – signifies the overlapping of historical time with the natural one. The ocean is the expression of man's soul tumult, but also of freezing, cold loneliness and desolation. The metaphor of the sea is dominant in the Romanian poet's lyrics. This sums up the most meanings. An important aspect in Eminescu's poetic work is also the aquatic reflections, which suggests the mysterious unity of waters and heavenly bodies. The stars represent the idea of fullness, of infinity, and the water waves are the expression of the consummation of human existence.

Keywords: Eminescu, aquatic, astrality, water spring, lake, river, ocean, sea, poetry.

Introducere

Mihai Eminescu, om de o vastă cultură, înzestrat cu spirit analitic, clarviziune și o capacitate deosebită de a sesiza profunzimea lucrurilor, este scriitorul care a țins de-a lungul întregii sale vieți să dezvăluie, prin opera sa, legătura mi(s)tică dintre firea umană și Natura-mumă și întrepătrunderea idealului și destinului. Într-adevăr, în lirica poetului se întâlnesc frecvent elemente ale naturii: luna, stelele, lacul, izvorul, codrul, ramul, teiul, marea etc., care cumulează un enorm bagaj de conotații, definindu-i și stilul poetic. În ce privește structurile poetice diverse în care sunt înveșmântate acestea, cele mai elocvente prin sugestivitate se dovedesc a fi metaforele, simbolurile spațiului acvatic. Apele eminesciene se înfățișează în diverse ipostaze, modelele fiind cele arhetipale: izvor, lac, râu, ocean, mare.

Ipostaze acvatic

Izvorul, de rând cu alte elemente ale naturii – codrul, luna, steaua – se înscrie într-un cadru concret, începând cu primele poezii (Din străinătate, La Bucovina, Fiind băiet...), concretizându-se ulterior în câteva acțiuni: curge, murmură, suspină, plânge, tremură.

Pornind de la convingerea că izvorul este elementul primordial al apelor, una din semnificațiile de bază ale acestei prezențe a acvaticului este cea a începuturilor și a permanenței: „Din munți bătrâni și din păduri

mărețe / Se nasc izvoare, ropotind se plimbă, / Deprind pe rând oceanica lor limbă / Și sunt în codri pustnici cântărețe, / Spărgând prin stânci albia lor strâmbă, / Se legăn line și fac valuri crețe. / În drumul lor ia firea mii de fețe – / Aceleași sunt, deși mereu se schimbă” (Coborârea apelor). Este invocat aici motivul apei ca simbol al vieții umane. Așa cum râul cel mare, care se naște dintr-un izvor, își poartă curgerea, încercând să ocolească obstacolele întâlnite în cale – stâncile, pădurile și, împlinindu-și rostul, se varsă în marea misterioasă și fără sfârșit, ca mai apoi, tânăr izvor, să-și reia cursul, același și totuși altul, la fel și viața omului are o singură destinație – moartea. Te naști, trăiești întreaga viață într-o goană după idealuri și în nesfârșite încercări de a depăși greutățile destinului. Apoi, îmbătrânit de ani, înțelegând că toate sunt deșarte, dispari în neant, ca să revii în alte timpuri și sub alte zodii. Izvorul, la Eminescu, întruchipează un timp care mereu se risipește, se sfarmă, dar mereu reîncepe, mereu renaște.

„Metaforă a reluării repetate a momentului original, al facerii” [1, p. 218], această primă ipostază a spațiului acvatic eminescian reprezintă eternitatea firii, curgând mereu între naștere, moarte și iar naștere, creând „imaginea cea mai pură a eternității în mișcare – trifazică – de tip uman, desfășurând aceeași ontogeneză ca a muzicii și a vieții” [1, p. 227]. Taină a firii, izvorul este expresia simbolică a începuturilor, a zămislirii, a timpului în perpetuă devenire.

Imaginea lacului apare în poeziile cu tematică preponderent erotică. Alături de codru, lacul reprezintă elementul principal de constituire a edenului erotic eminescian, cadrul sau priveliștea preferată pe care poetul o leagă strâns de visele sale și care e încărcată de emoția iubirii. De exemplu: „Lacul codrilor albastru / Nuferi galbeni îl încarcă; / Tresărind în cercuri albe / El cutremură o barcă. / Și eu trec de-a lung de maluri, / Parc-ascult și parc-aștept / Ea din trestii să răsară / Și să-mi cadă lin pe piept (...) / Să plutim cuprinși de farmec / Sub lumina blândeii lune – / Vântu-n trestii lin foșnească, / Unduioasă apa sune” (Lacul) sau: „Acolo-n ochi de pădure, / Lângă balta cea senină / Și sub trestia cea lină / Vom șede în flori de mure” (Floare albastră). Lacul eminescian apare duios și cald, oferind sălaș celor cuprinși de dor și patimi, adăpost pentru clipe de contemplații-mărturisiri sau pentru cei însetați de frumos.

Râul, la rândul său, are, de cele mai multe ori, nume concrete: Nilul, Sena, Dunărea, Nistru, Tisa, simbolizând confundarea, suprapunerea timpului istoric cu cel natural, clipa când concretul se macină în abstract: „Pe malurile Seinei, în faeton de gală, / Cezarul trece palid, în gânduri adâncit; / Al undelor greu vuiet, vuirea în granit / A sute d-echipajuri, gândirea-i n-o înșală; / Poporul loc îi face tăcut și umilit” (Împărat și proletar).

În Memento mori, Egiptul este asociat cu râul Nil: „Nilul mișcă valuri blonde pe câmpii cuprinși de maur. / Peste el cerul d-Egipt, disfăcut în foc și aur; (...) / Înecat în vecinici visuri, răsărit din sfinte-izvoară, / Nilul mișcă-a lui legendă și oglinda-i galben clară / Cătră marea liniștită ce îneacă a lui dor.”

Identificăm aici simbolul-cheie al acvaticului: apa – element primordial. Râul Nil, născut și el dintr-o taină a firii, izvorul, a fost martorul tuturor evenimentelor ce s-au perindat în sânul civilizației egiptene. În clipa în care magul citește semnul întors, se produce moartea civilizației. Egiptul se scufundă în apa Nilului, adâncul râului devenind locul ce depozitează taina vieții pe care o rostesc valurile, în permanenta lor curgere: „Glasuri din trecut străbate l-a prezentului ureche, / Din a valurilor sfadă prorociri se aridic” (Memento mori).

Râurile Nistru și Tisa, invocate în Doina, sugerează spațiul concret, cu vechime istorică, locuit de români. Deci Nistru și Tisa sunt martorii durerii totale a neamului românesc, care a îndurat multe vitregii ale sortii și care speră că orologiul istoriei va bate și ceasul Marii Uniri.

Oceanul apare, în opera lui Eminescu, în două ipostaze esențiale: ocean – ape zbuciumate și ocean – stare înghețată. Imaginea oceanului o identificăm în poemele Odin și poetul, Memento mori, Odă către Napoleon (varianta Odei în metru antic) etc., dar și în piesa Decebal, lucrare dramatică care, după cum remarcă P. Creția, „nu s-a născut dintr-un preconcept dacizant asupra istoriei naționale, ci dintr-o vie și intensă fantezie poetică, ducând la un personaj uluitor, de o măreție imperială care nu este, cum ar putea să pară, expresia unei megalomanii, ci rezultatul psihologic al gravei vulnerări pe care popoarele mai mici o au de îndurat când se abate peste ele vântul aspru al istoriei” [2, p. 6].

Decebal reprezintă forța dăinuirii noastre. E piesa ce are la bază o opoziție fundamentală: Dacia – Roma. Ultima trezește în mintea cititorului imagini ale fixității stelare: răceală și impasibilitate, duritate și imobilitate, eternitate, pe când Dacia se înfățișează ca entitate agitată și răzvrătită, asemenea oceanului furtunos.

Este expresia tumultului, a ieșirii din matcă, a violenței care înseamnă mânie, furie, îndârjire, ură, răzbunare. Răzvrătirea este a lui Decebal, dar și a întregului popor dac: „... ești oceanul. / Dorinți fără de margini îl îngân, / Răcnind înaltă brațele-i spumate / De nori s-animă,-n bolta lumii bate / Sălbaticul! Van fulgere de foc / Apără cerul... el încredințatu-i / Că bolta cea albastră e palatu-i, / Cu asalt el vrea s-o ia...”

Puternicul zbucium al oceanului este identic cu frământul sufletesc al distinsului rege dac: e tulburătoare neliniște a unei disculpări chinuite, fără speranțe; a fost și el, ca orice om, rob de visului unei mări, dar este înfrânt.

În poezia *De câte ori, iubito...*, alăturarea celor doi termeni – iubita și oceanul de gheață – contribuie la crearea unei stări sfâșietoare, sugerând prăbușirea spațiului fizic și sufletesc: „De câte ori, iubito, de noi mi-aduc aminte, / Oceanul cel de gheață mi-apare înainte; / Pe bolta aurie o stea nu se arată, / Departe doară luna cea galbenă – o pată.”

Oceanul de gheață simbolizează aici viața deznădăduită, ruinele peste care conștiința lirică, hrănită din amintiri, pâlâie încă, înainte de a apune definitiv, dar și senzația de încremenire, de însingurare rece, dezolarea. Pentru poet pierderea dragostei este devastatoare, lipsa ei închide spațiul, îl încremenește.

Dintre toate prezențele acvaticului, marea este cea preferată de poet și cea mai plină de semnificații. După cum susține Eugen Todoran, poetul evocă marea fără a o vedea: „(...) Eminescu a cântat marea fără s-o vadă niciodată” [3, p. 337]. Marea lui e „o metaforă complexă” [4], una din cele mai tipice imagini ale ei, viața – marea, recepționată de poet din folclor și alte lecturi, fiind demult prezentă în spațiul său poetic și sufletesc. Viața, ca și marea, niciodată nu e liniștită. Soarta omului se identifică cu valurile mării care „potențiază efemeritatea” [5, p. 70]. Valurile înspumate se ridică către cer în căutarea luminii și a liniștii, dar, negăsindu-le, se sting în imensitatea mării. La fel și: „Lumea-i toată trecătoare, / Oamenii se trec și mor / Ca și miile de unde, / Ce în suflet le pătrunde, / Treierând neconținut / Sânul mării înfinit” (Numai poetul).

Apele mării se prezintă în lirica poetului nostru și ca metaforă a eternității, ca expresie a ideii de permanență: „Okeanos se plânge pe canaluri... / El numa-n veci e-n floarea tinereții” (Veneția).

Tot ce este omenesc se supune efemerului, una natura este veșnică. Okeanos – nume legendar al mării – își deplânge mireasa pierdută, falnica Veneție, sugerând ideea de lucruri depărtate, care au rămas aceleași de-a lungul mileniilor în curgere. Apa constituie esența pe care timpul nu o poate exclude. Prin nesfârșitul ei, marea sugerează veșnicia, căci unduirile apei se pierd în depărtări fără hotar și pe ele timpul, în neconținută lui trecere, nu le-a putut schimba: „Numai omu-i schimbător, / Pe pământ rătăcitor, / Iar noi locului ne ținem, / Cum am fost așa rămânem: / Marea și cu râurile, / Lumea cu pustiurile, / Luna și cu soarele, / Codrul cu izvoarele” (Revedere).

Marea devine simbolul permanenței zbuciumului omenesc, atât în planul vieții individuale, cât și pe scena istoriei. În poemul *Împărat și proletar*, în tabloul al treilea, poetul surprinde ultimele momente ale Comunei din Paris care a fost înăbușită, iar în al patrulea și-n ultimul tablou apare Cezarul, pe malul mării, cugetând asupra destinului omenirii. Apele sunt o scenă a istoriei, iar corăbiile – cetăți „naufragiate” după îndelungatul zbucium de a supraviețui tuturor vitregiilor: „Pe undele încete își mișcă legănat / Corăbii învechite scheletele de lemn; / Trecând încet ca umbre – țin pânzele umflate / În fața lunii, care prin ele-atunci străbate, / Și-n roată de foc galben stă fața-i ca un semn. / Cezarul meditează asupra destinului omenirii, ascultând vuietul mării: / Pe maluri zdumecate de aiurirea mării / Cezaru-ncă veghează la trunchiul cel plecat / Al salciei pletoase...”

Dimensiunea astralității

Un aspect nu mai puțin important legat de motivul general al apei în creația eminesciană îl constituie răsfrângerile acvaticului. Cu referire la acesta, cercetătorul I. Dumitrescu relevă: „Urmărind felul cum Eminescu a evocat marea, primul fapt care se impune este predominarea peisajului nocturn. (...) vine îndată în minte destăinuirea lui Slavici: „Pe noi ne înveselește lumina zilei; pe el îl încântau mai mult umbrele nopții, mai ales când luna își revărsa razele asupra pământului. Mă purta pe la Copou și mai la deal până la grădina lui Pester, pe la Socola printre vii, prin valea Bahluului. Când ne întorceam, de obicei târziu după miezul nopții, eu eram frânt de oboseală și cădeam răpus de somn, iar el se așeza la masă și începea să scrie ori să-și corecteze cele scrise” [4, p. 309-310].

Fuziunea astralității și acvaticului în poezia eminesciană sugerează, în primul rând, misterioasa unitate a apelor și stelelor, imensitatea Universului, infinitul lui spațial, sublimul priveliștilor terestre și măreția și sublimul selenar: „Lună tu, stăpân-a mării, pe a lumii boltă luneci / Și gândirilor dând viață suferințele întuneci; / Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară / Și câți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!” (Scrisoarea I).

Apele semnifică un spațiu al pre-existenței și matca zămislirii cosmice. Imensitatea mării, luminată generos de razele lunii, simbolizează și egalitatea în fața morții unui sărac și a unui împărat, neantul în care dispare totul. Asistăm, imaginar bineînțeles, la o ceremonie de contopire a elementelor astralității și acvaticului. Stelele fecioare se scufundă în azurul mării, evocând un timp mitic: „În vremi demult trecute, când stelele din ceriuri / Erau copile albe cu părul blond și des / Și coborând pe rază țara lor de misteruri / În marea cea albastră se cufundau ades...” (Povestea magului călător prin stele).

Răsfârngerile acvaticului la Eminescu generează o bucurie a spiritului, dar și deschideri spre un spațiu al reveriei, al departelui încărcat de taină. Apa reflectă cerul, aprinzându-se ca și el. Lumina aparține stelelor, iar undele scânteiază. Cu alte cuvinte, stelele Tăriei înfățișează ideea de plenitudine, de durată nesfârșită, iar undele apei sunt expresia consumării de-a lungul unei clipe numită viață. „Motivul luminii e o permanență a operei eminesciene” [6, p. 40], e „substanță a lumii” [6, p. 41]. Atunci când se sting luminile unei existențe terestre, se aprind luminile cosmosului. Prin urmare, cosmicizarea este la Eminescu o refacere a echilibrului. Devenirea și consumarea sunt factorii care asigură existența ciclică a lucrurilor și determină eternitatea în mișcare a firii umane. Iar marea, adâncă mare, imprevizibilă, transfigurată de lumina lunii, devine factorul de rezonanță care amplifică impresia de „curgere” universală și marchează legătura compensatoare între elementul cosmic și sufletul însingurat al omului.

Expresie a multiplelor semnificații – infinitul, singurătatea, veșnicia, zadarnicul zbuclium omenesc, vitregiile sortii, goana după idealuri, zările de taină, oglindă a eșecului în plan istoric, legătura dintre om și elementul cosmic, veșnica trecere, dar și prezentul etern – marea reprezintă, pe de altă parte, tărâmul mythos-ului care e spațiul morții. Adâncul mării tănuiește lumi de paradis și de basm, care, la ceasul convenit, dau glas: „Marea-n fund clopote are care sună-n orice noapte” (Memento mori). Sunetele clopotelor se identifică cu glasul civilizațiilor dispărute la fundul mării, fapt care conturează foarte clar ideea că lumile apar din ape și dispar în ele. Marea este cea care păstrează totul, totul care va renaște când va fi momentul. Sunetele din adâncul apelor sunt semne ale spiritelor ascunse, ipostaze mitice ale unor lumi scufundate în timp. Fundul mării constituie o adevărată țară de palate subacvatice, care alcătuiesc misterele apelor și unde locuiesc toți zeii nordici, zeii Valahiei, zeii Daciei.

Odată cu moartea, ființa umană se reîntoarce la sânul Naturii-Mume, se integrează în Cosmos, acceptându-și condiția tragică. Conștientizând acest fapt, eul liric își vrea mormântul la „marginea mării”, lângă eternele ape. Acesta este modul de încorporare simbolică în materia prima care e apa.

Concluzii

Spațiul acvatic constituie factorul de rezonanță care amplifică impresia de fluid universal și marchează legătura organică între om și elementul cosmic. Apele, prin imensitatea lor, integrează în infinitul astral atât măreția, cât și nimicnicia existenței telurice.

Înfățișat în multiple ipostaze, acvaticul i-a servit poetului Eminescu, împreună cu alte motive fundamentale din opera sa, prilej de meditație profundă asupra condiției umane, mereu în actualitate.

Referințe:

1. Popa, G. *Prezentul etern eminescian*. Iași: Junimea, 1989, 288 p. ISBN 973-37-0022-3.
2. Creția, P. *Înfățișare. În: M. Eminescu. Decebal* Bogdan Dragoș: Cornul lui Decebal* Alexandru Lăpușneanu*. Ediție îngrijită de Petru Creția. București: Eminescu, 1990, p. 3-9. ISBN 973-22-0074-X.
3. Todoran, E. *Eminescu*. București: Minerva, 1972, 572 p.
4. cf. Dumitrescu, I. *Metafora mării în poezia lui Eminescu*. București: Minerva, 1972, 353 p.
5. Răchișan, D. *Insula și marea la Mihai Eminescu și la Alexandru Macedonski*. Cluj-Napoca: Mega/Argonaut, 2017, 117 p. ISBN 978-606-543-903-0 (Mega). 978-973-109-753-4 (Argonaut).

6. Petrescu. I . Em. *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică*. Prefață Nicolae Balotă. București: Universal Dalsi, 2000, 263 p. ISBN 973-9409-74-1.

Date despre autor:

Galina ANIȚOI, doctor în filologie, conferențiar cercetător la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.

ORCID: 0000-0002-3166-1472

E-mail: galina.anitoi@sti.usm.md

Prezentat la 24.01.2024